

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ประเทศไทยตั้งอยู่ในเขตภูมิประเทศและสภาพทางภูมิศาสตร์ที่เหมาะสม ทำให้อุดมสมบูรณ์ไปด้วยทรัพยากรธรรมชาติ ทั้งดิน น้ำ ป่าไม้ ชายฝั่งทะเล แร่ธาตุ มีความหลากหลายทางชีวภาพสูง ทั้งชนิดพันธุ์ พันธุกรรม และระบบนิเวศ ชุมชนมีวิถีการดำรงชีวิตที่พึ่งพิงและใช้ประโยชน์จากฐานทรัพยากร แม้ว่าความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม จะเป็นจุดแข็งของประเทศไทยมาแต่เดิม แต่ทิศทางการพัฒนาประเทศตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจ ฉบับที่ 1 (2504-2509) เป็นต้นมา ซึ่งเป็นเวลากว่าสี่ทศวรรษที่ประเทศไทยนำแนวคิดการพัฒนาแบบตะวันตกที่เน้นความเจริญเติบโตทางด้านเศรษฐกิจมาเป็นแนวทางการพัฒนาประเทศ โดยมีความเชื่อว่าการพัฒนาที่เน้นการเจริญเติบโตของเศรษฐกิจ จะยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนให้ดีขึ้น

ผลของการพัฒนาตามแนวทางดังกล่าวดูเหมือนว่า สามารถทำให้ประเทศไทยประสบผลสำเร็จในช่วงเวลาหนึ่ง นั่นคือ ประเทศไทยมีอัตราการเจริญเติบโต การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน สาธารณูปโภค การสื่อสาร และการบริการรูปแบบต่าง ๆ เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว แต่การพัฒนาตามแนวทางดังกล่าวต้องแลกด้วยความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติ พื้นที่เกษตรกรรมถูกนำมาใช้เพื่อการพาณิชย์ โดยรูปแบบของการให้เช่าสัมปทาน การเปลี่ยนเป็นพื้นที่ปลูกพืชเศรษฐกิจเพื่อการส่งออกและเปลี่ยนเป็นพื้นที่ปลูกป่าเพื่อการอุตสาหกรรม มีการสร้างเขื่อนขนาดใหญ่เพื่อผลิตกระแสไฟฟ้ารองรับการขยายตัวของภาคอุตสาหกรรมในภูมิภาคต่าง ๆ ทำให้พื้นที่การเกษตรลดลง ดังจะเห็นได้จากอำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย ถึงแม้ว่า ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม เช่น ปลูกชา ข้าวโพด มันสำปะหลัง เป็นต้น แต่เนื่องจากเป็นเมืองประวัติศาสตร์อันยาวนานจึงมีโบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปวัฒนธรรม อันเป็นเอกลักษณ์และลักษณะของภูมิประเทศเป็นพื้นที่ที่เทือกเขาจึงมีแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติอยู่มากที่เหมาะสมแก่การท่องเที่ยวมากกว่าการเกษตร โดยเฉพาะการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเดิมและแหล่งท่องเที่ยวใหม่ ได้แก่ การเดินเรือตามลำน้ำโขง การท่องเที่ยวเชื่อมโยงประเทศ เป็นต้น ประกอบกับภูมิประเทศตั้งอยู่เหนือสุดของไทย มีชายแดนประเทศเพื่อนบ้านอีก 2 ประเทศ คือ พม่าและลาว และยังมีแม่น้ำโขงไหลไปสู่จีนตอนใต้สมกับคำขวัญของเมืองที่ว่า “เหนือสุดในสามชายแดนภาคลุ่มแม่น้ำโขงตอนบน

(GMS)” โดยเฉพาะอย่างยิ่ง แม่สายมีศักยภาพพัฒนาเป็นชุมชนอุตสาหกรรมอัญมณี ส่งผลให้สภาพวิถีการดำเนินชีวิตของประชาชนและเกษตรกรในเขตลุ่มน้ำได้เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม

สาเหตุสำคัญที่ได้ข้อสรุปตรงกันก็คือ การพัฒนาประเทศขาดความสมดุล มุ่งเน้นการเติบโตทางเศรษฐกิจ ส่งเสริมระบบการผลิตที่เน้นการค้าเป็นหลัก โดยเฉพาะคนในชนบทได้รับการส่งเสริมให้ปลูกพืชเศรษฐกิจเพื่อการค้า เป็นผลให้มีการขยายพื้นที่การเพาะปลูก เกิดการทำลายทรัพยากรป่าไม้ แหล่งน้ำ และทรัพยากรดิน เพื่อเพิ่มพื้นที่การผลิต โดยเฉพาะป่าไม้ได้ถูกทำลายไปอย่างมาก และที่สำคัญการพัฒนาที่ผ่านมามักให้ความสำคัญกับความรู้ในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่ยึดตามแนวตะวันตก มองเกษตรกรรมเป็นเพียงสิ่งที่นำมาใช้ประโยชน์เชิงเศรษฐกิจและหารายได้เข้าประเทศ แต่ละเลยมิติของความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาดั้งเดิมที่ชุมชนได้สั่งสม สืบทอด และใช้ในการดำรงชีวิตในลักษณะของการพึ่งพาอาศัยระหว่างคนกับการเกษตรกรรม เมื่อเป็นดังนั้น จึงทำให้เกิดผลกระทบต่อชุมชนในฐานะผู้ดูแลและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรการเกษตรอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ในที่สุด ส่งผลให้รายได้จากภาคการเกษตรต่ำ เมื่อเทียบกับภาคอื่น

เพื่อให้สินค้าเกษตรสามารถเป็นตัวบ่งชี้การกระจายรายได้ของเกษตรกรในอำเภอแม่สาย ดังนั้นผู้ที่เกี่ยวข้องทุกส่วน จึงควรอาศัยกระบวนการจัดการการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมด้านการเกษตรตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อกำหนดยุทธศาสตร์การส่งเสริมขึ้น โดยในส่วนของ การส่งเสริมการเกษตรตามแนวเศรษฐกิจพอเพียงนั้น ได้สรุปยุทธศาสตร์ส่งเสริมการจัดพื้นที่การเกษตรไว้ ดังนี้ การพัฒนากระบวนการถ่ายทอดเทคโนโลยีแบบมีส่วนร่วม ส่งเสริมการจัดตั้งกองทุนด้านการเกษตร ส่งเสริมการรวมกลุ่มสร้างเครือข่ายเพื่อการผลิตและการตลาด และการปรับปรุงพัฒนาเทคโนโลยีองค์ความรู้ด้านการจัดการเกษตรส่งเสริมระบบการเกษตรให้เหมาะสมกับเกษตรกรทุกระดับ ซึ่งยุทธศาสตร์ส่วนใหญ่ต้องอาศัยการมีส่วนร่วมเป็นวิธีการที่ทำให้ได้มาซึ่งความต้องการที่แท้จริงของเกษตรกรในแต่ละประเด็นที่จำเป็นสำหรับการประกอบอาชีพของเกษตรกร เช่น ข้อมูลเทคโนโลยี เครือข่ายการตลาด และการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ เป็นต้น แต่ปัญหาสำคัญอยู่ที่แนวทางส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมดังกล่าวควรจะมีค่านิยมอย่างไร มีปัจจัยใดบ้างที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของกระบวนการเรียนรู้และควรจัดกิจกรรมการเรียนรู้อย่างไรให้เกิดการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง

ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาเกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมตามยุทธศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับระดับของกระบวนการเรียนรู้ ปัจจัยที่มีผลกระทบต่อกระบวนการเรียนรู้และแนวทางในการส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมด้านการเกษตรตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง ได้แก่ การทำไร่นาสวนผสม การเกษตรผสมผสาน และการเกษตรตามแนวทฤษฎีใหม่ของเกษตรกรในจังหวัดเชียงราย

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

การวิจัยเรื่องกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมด้านการเกษตรตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในเขตจังหวัดเชียงราย : กรณีศึกษาอำเภอแม่สาย โดยมีวัตถุประสงค์เฉพาะของการศึกษาดังนี้

1. เพื่อศึกษาระดับกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมด้านการเกษตรตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง
2. เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมด้านการเกษตรตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง
3. เพื่อเสนอแนวทางส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมด้านการเกษตรตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

ขอบเขตการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ทำการศึกษาระบบการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมด้านการเกษตรตามแนวเศรษฐกิจพอเพียงของเกษตรกรในเขตจังหวัดเชียงราย : กรณีศึกษา อำเภอแม่สาย ที่ทำการเกษตรตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง ได้แก่ การทำไร่นาสวนผสม เกษตรผสมผสาน และการเกษตรตามแนวทฤษฎีใหม่

ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

การวิจัยเรื่องนี้จะก่อให้เกิดประโยชน์และคุณค่าหลายประการ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. ให้ทราบถึงกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมด้านการเกษตรตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง
2. ได้ทราบแนวความคิดเห็น เจตคติ และความต้องการของเกษตรกรที่มีต่อการจัดกิจกรรมกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมจากเจ้าหน้าที่ของรัฐ
3. ทำให้หน่วยงานด้านการส่งเสริมการเกษตร สามารถนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์ในการจัดกิจกรรม กระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมได้เหมาะสมสอดคล้องกับความต้องการของเกษตรกรเพื่อคุณภาพชีวิตที่ดีของเกษตรกรและเป็นรากฐานที่มั่นคงสำหรับเศรษฐกิจของชาติ
4. ทำให้ทราบถึงปัจจัยที่มีผลกระทบต่อกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมด้านการเกษตรตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง
5. ได้ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายแก่องค์กรปกครองท้องถิ่น และสำนักงานเกษตรจังหวัดในการส่งเสริมสนับสนุนการจัดการยุทธศาสตร์ในเชิงบูรณาการความรู้ดั้งเดิมกับความรู้สมัยใหม่ได้

อย่างเหมาะสม อันจะนำไปสู่การพัฒนาเกษตรชุมชนกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมด้าน การเกษตรตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง ได้แก่ การทำไร่นาสวนผสม การเกษตรผสมผสาน และ การเกษตรตามแนวทฤษฎีใหม่ของเกษตรกรในได้อย่างยั่งยืน

นิยามศัพท์ที่เกี่ยวข้อง

ผู้วิจัยใครที่จะขอทำการอธิบายถึงคำศัพท์เทคนิคที่ละเอียดประณีต ดังรายละเอียดต่อไปนี้คือ กระบวนการเรียนรู้ หมายถึง การจัดกิจกรรมที่เน้นให้เกษตรกรในจังหวัดเชียงรายได้ เข้าไปศึกษาเกี่ยวกับการทำการเกษตรตามแนวเศรษฐกิจพอเพียงด้วยกระบวนการที่ถูกต้อง อัน ประกอบไปด้วยระดับของกระบวนการเรียนรู้ ปัจจัยที่มีผลกระทบต่อกระบวนการเรียนรู้ และ แนวทางในการส่งเสริมต่อกระบวนการเรียนรู้ เช่น การเรียนรู้ในการศึกษาและฝึกอบรม แล้วนำ ความรู้ที่ได้รับไปเผยแพร่และปฏิบัติต่อ เพื่อให้เกษตรกรสามารถดำรงอยู่ได้อย่างยั่งยืน

การมีส่วนร่วมของเกษตรกร หมายถึง การทำงานร่วมกันของเกษตรกรในจังหวัดเชียงราย เพื่อที่จะร่วมกันปฏิบัติงานและช่วยกันแก้ปัญหาในกิจกรรมต่างๆ มีการแบ่งระดับการมีส่วนร่วม ออกเป็นร่วมรับรู้ ร่วมตัดสินใจ ร่วมปฏิบัติ ร่วมรับประโยชน์และร่วมประเมินผลอย่างต่อเนื่อง

การเกษตรตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง หมายถึง การทำการเกษตรโดยยึดหลักการ พึ่งตนเองในการจัดการทรัพยากรที่มีอยู่เพื่อให้เกิดผลผลิตที่เพียงพอต่อการดำรงชีพในครัวเรือน หรือชุมชน ได้แก่ การทำไร่นาสวนผสม เกษตรผสมผสาน และการเกษตรตามแนวทฤษฎีใหม่

ไร่นาสวนผสม หมายถึง การทำกิจกรรมการเกษตรหลายๆอย่าง ตั้งแต่สองอย่างขึ้นไปใน พื้นที่ เดียวกันมีทั้งการปลูกพืช เลี้ยงสัตว์ และการประมง โดยกิจกรรมการเกษตรดังกล่าวไม่ จำเป็นต้องเกี่ยวเนื่องกัน

การเกษตรผสมผสาน หมายถึง การทำกิจกรรมทางการเกษตรหลาย ๆ อย่างในที่เดียวกัน โดยการใช้ทรัพยากรและที่ดินได้อย่างเหมาะสมและเกิดประโยชน์สูงสุด ทั้งการปลูกพืช การเลี้ยง สัตว์ โดยทั้งสองอย่างเกี่ยวเนื่องประโยชน์ซึ่งกันและกัน เช่น การเลี้ยงไก่ในบ่อปลา

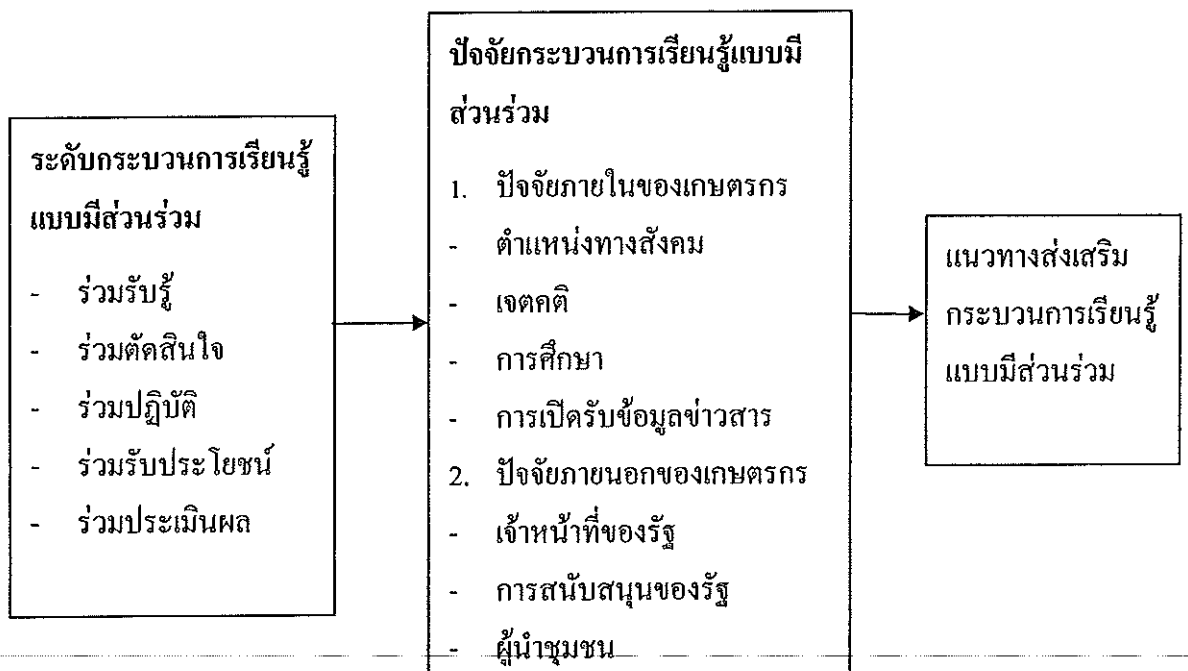
เกษตรทฤษฎีใหม่ หมายถึง การจัดการทรัพยากร ดิน น้ำและปัจจัยอื่น ๆ เพื่อให้สามารถ ดำรงชีวิตอยู่ได้ในพื้นที่ของตนเองในพื้นที่ที่จำกัดต้องมีการประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมจึงจะเกิด ประโยชน์สูงสุด เพื่อความมั่นคงเพียงพอในปีจชัย 4 ของชีวิต

อนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขง หมายถึง ประเทศที่รวมตัวกัน 6 ประเทศ คือ มณฑลยูนนาน (จีน) พม่า ลาว ไทย กัมพูชา และเวียดนาม มีการติดต่อค้าขายกันเป็นเศรษฐกิจที่มีความสำคัญอย่างมาก

เกษตรกรในจังหวัดเชียงราย หมายถึง ประชาชนที่ประกอบอาชีพเกี่ยวกับ
เกษตรกรรมตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง ได้แก่ การทำไร่ นา สวน ผสม การเกษตรผสมผสาน และ
การเกษตรตามแนวทฤษฎีใหม่ ในเขตจังหวัดเชียงราย

ทฤษฎีหรือกรอบแนวความคิดการวิจัย

ศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม เพื่อหาแนวทางส่งเสริมปัจจัย
ดังกล่าว

ภาพประกอบที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย